

Aneta Słowik

Dolnośląska Szkoła Wyższa

Transnarodowe sieci poradnicze polskich emigrantów

Transnational counselling networks of Polish emigrants

Streszczenie. W części pierwszej artykułu autorka przedstawia ramę teoretyczno-metodologiczną zrealizowanego procesu badawczego. Jej trzon stanowią trzy elementy: koncepcja transnarodowości i metodologiczne podstawy prowadzenia badań w obszarze transnarodowych sieci, poradnicza refleksja służąca do identyfikacji podmiotów (doradców i radzących się), praktyk, działań i procesów poradniczych w przestrzeni emigracyjnej oraz metoda analizy rysunków sieci wykonanych przez polskich emigrantów. W części drugiej przy wykorzystaniu ramy teoretyczno-metodologicznej i w oparciu o interpretację zebranego materiału badawczego (wywiady biograficzne rodaków i rysunki sieci), autorka proponuje typologię transnarodowych sieci poradniczych tworzonych przez Polaków. W zakończeniu zostają zamieszczone wnioski. O strukturze, kształcie i budowie sieci decyduje zróżnicowanie podmiotów, procesów, praktyk i działań poradniczych. Sieci wymykają się uogólnieniom, cechuje je wysokie zindywidualizowanie, krótkotrwałość, tymczasowość i szybki rozpad. Identyfikację transnarodowych sieci poradniczych należy traktować jako proces długotrwały i rozciągnięty w czasie.

Słowa kluczowe: transnarodowość; sieci migracyjne; poradnictwo; polscy emigranci; Anglia.

Summary. In the first part of the article the author presents her theoretical-methodological framework of the conducted research process. It is constituted of three elements: the conception of transnationality and the methodological basis for research of transnational networks, counsellogical reflection for identifying the subjects (counsellors and counselees), counselling practices, acts and processes in the field of emigration as well as the method for analysis of drawings of networks by polish emigrants. In the second part of the article by employing the theoretical-methodological framework and on the basis of the collected evidential material (biographical interviews and drawings of the networks made by Polish emigrants), the author offers a typology of transnational counselling networks created by

Polish people. In the concluding part some conclusions will be made. The different types of counselling subjects, processes, practices, and acts have influence on the structure, form and construction of the networks. The networks are hard to be generalized, they are very individual, transient, temporary, and they dissolve fast. The process of identification of transnational counselling networks should be treated as long-lasting and extended in time.

Keywords: transnationality; migrant networks; counselling; polish emigrants; England.

Rama teoretyczno-metodologiczna badań

Stephen Castles uważa, że jedną z wyróżniających się cech współczesnych ruchów migracyjnych jest tworzenie transnarodowych sieci (Castles 2000, s. 125). Ich struktura zmienia się bardzo dynamicznie, a kierunki transformacji są trudne do przewidzenia. Sieci te są przestrzeniami emigracyjnej codzienności, miejscami realizowania planów i pasji, obszarami konstruowania biografii, ale także poszukiwania, korzystania i świadczenia pomocy (również tej poradniczej).

Inspiracją do napisania tego artykułu, były prowadzone przeze mnie badania w środowisku polskich emigrantów¹ w pñ.-wch. części Anglii (głównie w Newcastle upon Tyne). Ich pierwszą odsłonę stanowi moja monografia *Trzy fale powojennej emigracji. O doświadczeniach polskich emigrantów z Newcastle upon Tyne* (2013), w której przedstawiam doświadczenia biograficzne osób wyjeżdżających z Polski². W pracy tej również pokazałam procesy radzenia sobie z przeżywanym przez rodaków floatingiem (zawieszeniem).

¹ Używam terminu „emigranci”, „codzienność emigracyjna”, gdyż Polacy w swoich narracjach przywołują również sytuacje, wydarzenia z okresu życia w Polsce. Ponadto koncepcja transnarodowych sieci obejmuje miejsca, podmioty, więzi identyfikowalne, rozwijane i podtrzymywane zarówno w kulturze macierzystej, jak i przyjmującej Polaków.

² Analizując losy badanych emigrantów z czasów po drugiej wojnie światowej, wyróżniłam trzy fale emigracji do Anglii:

– I falę stanowią emigranci, którzy reprezentują emigrację polityczną (po 1945 r.). Przybyli oni do Anglii wraz z wojskiem generała Władysława Andersa.

– II falę stanowią emigranci lat 60, 70, 80 i 90. Ich wyjazdy były związane z sytuacją polityczną i gospodarczą Polski oraz ówczesnymi politycznymi wydarzeniami. Polacy byli przede wszystkim emigrantami politycznymi, którym udzielano statusu osoby poszukującej azylu, a później uchodźcy.

– III falę emigracji nazwałam 2004+. Wśród tej grupy można wyróżnić tych, którzy zdecydowali się na wyjazd po przystąpieniu Polski do Unii Europejskiej i równoczesnym otwarciu przez Wielką Brytanię i Irlandię rynków pracy.

Wywiady biograficzne przeprowadzałam z mieszkającymi na terenie Newcastle upon Tyne (Anglia) emigrantami, pochodzącymi z wymienionych trzech fal. Bariery związane

Realizując kolejny projekt badawczy, skorzystałam z narracji biograficznych polskich emigrantów zebranych na potrzeby pierwszej autorskiej książki. Wywiad biograficzny potraktowałam jako technikę i metodę badawczą³. Zgromadzony „stary” materiał postanowiłam poddać kolejnej analizie, przyglądając się przede wszystkim transnarodowym sieciom emigracyjnym, stworzonym przez emigrantów III fali, ze szczególnym zwróceniem uwagi na podmioty, praktyki, działania i procesy poradnicze obecne w tych sieciach⁴.

Ponadto dodatkowym źródłem empirycznych „danych” był pobyt badawczy w pñ.-wsch. części Anglii w 2014 roku, podczas którego przeprowadziłam autorskie warsztaty w Newcastle upon Tyne dla polskich emigrantów III fali. Zorganizowałam je dzięki wsparciu międzynarodowego stowarzyszenia ICOS z siedzibą w Sunderlandzie⁵, założonego przez Polaków przybyłych do Anglii po 2004 roku. Podczas spotkania poprosiłam rodaków o narysowanie sieci, w których żyją, oraz opowiedzenie o nich. Dopytywałam o aktywności, działania, ale także napisane słowa, zaznaczone punkty, umieszczone połączenia, symbole, znaki graficzne. Kierowałam wspólną rozmowę w taki sposób, aby „zobaczyć” jak najwięcej podmiotów, praktyk, procesów poradniczych i usłyszeć o działaniach doradców i radzących się. Zarówno same warsztaty, jak i indywidualne rozmowy były nagrywane na dyktafon. Wielu emigrantów, którzy podarowali mi rysunki, było tymi samymi osobami, których biografii wysłuchałam, przygotowując pierwszą monografię. Tych, którzy nie mogli uczestniczyć w warsztacie, odnalazłam, kontaktując się z nimi przed przyjazdem do Anglii. Zapraszałam ich na indywidualne spotkania, podczas których również prosiłam o graficzne przedstawienie „swoich” sieci i scharakteryzowanie sieciowego życia. Podobnie jak i rodaków biorących udział w warsztacie, nie pytałam ich wprost o podmioty, praktyki, działania

---

z dotarciem do członków I i II fali emigracji zdecydowały o różnej liczbie narratorów z każdej z fal emigracji. I falę reprezentują 3 osoby, II falę 9 osób, III falę – 14 osób, co, w przypadku wyboru przeze mnie badań jakościowych, nie powinno stanowić zarzutu o nieproporcjonalności i niereprezentatywności grup badawczych.

³ Robert Perks, Alistar Thomson (2006) i Alistar Thomson (2000) uważają, że wybór metody biograficznej w studiach losów migrantów jest trafnym rozwiązaniem, badacz bowiem może zobaczyć znaczenie i rolę doświadczenia migracyjnego w kontekście całościowej drogi człowieka.

⁴ Przedstawione treści w tym artykule były omawiane w zespole badaczy kierowanym przez Pana Profesora dra Thomasa Faista (Uniwersytet w Bielefeld, Niemcy). Artykuł ten powstał podczas pobytu badawczego w 2016 roku na Wydziale Socjologii Uniwersytetu w Bielefeld. Stypendium naukowe otrzymałam od Niemieckiej Centrali Wymiany Akademickiej (DAAD).

⁵ Sunderland – miasto sąsiedzkie przylegające do Newcastle upon Tyne, oddzielone od niego wpadającą do morza rzeką Tyne.

i procesy poradnicze. Uważałam, aby narracja biograficzna nie była przerywana i zakłócana, a opowiadane życie mogło się snuć „wokół” przedstawionego rysunku.

Kolejnym krokiem w procesie badawczym był wybór metody analizy rysunków i „rozwijanych” wokół nich narracji. W pierwszej kolejności z uczestnikami warsztatów i indywidualnymi jednostkami rozmawialiśmy o interakcjach pomiędzy poszczególnymi podmiotami, o rodzajach relacji, łączących wskazane elementy w wyrysowanych sieciach. Rysunek sieci stanowił punkt odniesienia i był „zapłonem” do rozpoczęcia rozmów o sobie i życiu na emigracji. Drugi etap dotyczył porządkowania i selekcjonowania (już bez udziału narratorów) zebranego materiału badawczego. Z kolei w trzecim zastosowałam wybraną kategorię analityczną służącą do kodowania danych. Przeprowadziłam analizę semantyczną wysłuchanych narracji (o rysunku i życiu emigranta) wyróżniając w nich pola tematyczne interesujących mnie zagadnień i treści np.: które podmioty/jednostki są doradcami, jakie działania i praktyki poradnicze prowadzą, w jakich miejscach i przestrzeniach, jak organizowane i inicjowane są procesy poradnicze, które z nich są hamowane, jakie znaczenia tych procesów są konstruowane przez polskich emigrantów.

Przygotowując projekt badawczy, a później prowadząc badania, korzystałam również z prac uznanych migrantologów (Faist 2003, 2008, 2010; Vertovec 1999, 2012) – ekspertów w zakresie transnarodowości⁶. Uczeni ci

---

⁶ Koncepcja transnarodowości pojawiła się w różnych dyscyplinach naukowych stosunkowo późno, bo pod koniec lat 80. XX wieku. Jednak, ze względu na wzrastającą mobilność jednostek na całym świecie, zyskała popularność i uznanie, a co najważniejsze – umożliwiła migrantologom z nauk społecznych i humanistycznych (pedagogika, psychologia, historia, socjologia, antropologia oraz politologia) prowadzenie badań w obszarze współczesnych procesów migracyjnych. Samo pojęcie transnarodowości zostało po raz pierwszy użyte w *Słowniku języka angielskiego* (Wydawnictwo Uniwersytetu Oxford) już w 1920 roku w odniesieniu do międzynarodowej ekonomii (Soanes 2003, s. 1762). Ponownie termin został użyty w latach 60. XX wieku na określenie powiązań politycznych i ekonomicznych pomiędzy krajami w okresie rozwoju międzynarodowego handlu. W tym okresie, w centrum zainteresowań badaczy znajdowały się transnarodowe procesy, wpływające na kształt międzynarodowych przedsiębiorstw i partii politycznych, powiązanych zależnościami rynkowymi i ideowymi. Wraz z rozwojem neoliberalnej polityki, pojęcie transnarodowości użyto w kontekście zmian społecznych, np. wyłonienie się transnarodowej klasy kapitalistycznej. Dopiero w latach 80. i na początku lat 90. pojawiają się publikacje, w których określa się migrantów jako transnarodowych aktorów społecznych w coraz większym stopniu przemieszczających się z południa na północ i ze wschodu na zachód. Również w latach 90. pojawia się koncepcja tzw. transnarodowego zwrotu, który zdaniem Ayse Caglar, dostarczył: „nowej analitycznej optyki, która uczyniła widocznymi coraz większą intensywność i rosnący zakres cyrkularnych przepływów ludzi, dóbr, informacji i symboli, wywołanych międzynarodową migra-

zdefiniowali podstawowe pojęcia z zakresu transnarodowości, jak również opracowali metodologię badań współczesnych procesów migracyjnych w obszarze transnarodowych sieci. Korzystałam z ich wskazówek co do sposobu identyfikowania i interpretowania tych sieci. Niektóre z nich przywołam.

Za Thomasem Faistem (2000, s. 35) przyjmuję, że transnarodowość jest zespołem stale rozwijanych dyrektyw metodologiczno-teoretycznych. Badacz ten (Faist 2008, s. 21–42) proponuje, aby transnarodowego podejścia nie traktować jako pojedynczą, spójną teorię lub zbiór teorii. Raczej jest to perspektywa, dzięki której można podejmować studia nad zróżnicowanymi procesami, zachodzącymi w transnarodowej przestrzeni (Faist 2008, s. 21–42). Jej podstawą jest orientacja badań na działającym podmiocie i jego relacjach w sieciach społecznych (w tym przede wszystkim migracyjnych). Uczeni zajmujący się transnarodowością „stawiają” w centrum swoich zainteresowań podmioty, zazwyczaj jednostki, małe grupy i sieci mobilności (Faist 2000, s. 35).

Ważnym etapem w ustaleniu metodologicznych założeń było potraktowanie przeze mnie transnarodowości jako tworzącego się paradygmatu (Faist 2000, 2003, 2010). Faist pisze, że przeciwstawia się go zarówno nacjonalizmowi metodologicznemu, który ogranicza analizę procesów społecznych do jednego terenu, kraju, najczęściej dokonywaną przez badaczy o tej samej narodowości, jak i teoriom globalizacyjnym, opisującym zjawiska i procesy społeczne (np. migracyjne) tylko na poziomie makro (Faist 2000, 2003, 2010). Te ostatnie podejmowane są przez podmioty globalne, i prezentowane w formie umów, uzgodnień międzyrządowych, międzypaństwowych i międzykontynentalnych. W dokumentach tych gubi się i zostaje przesłonięte, to, co jednostkowe, indywidualne i subiektywne.

Uważam, że procesy migracyjne w koncepcji transnarodowości nie sprowadzają się do analizy jednorazowych ruchów do miejsca emigracji i z powrotem, ale do stałego, ciągłego, płynnego przepływu ludzi, ich działań, dóbr i informacji, co w pełni odpowiada dynamice migracyjnej polskich emigrantów (szczególnie III fali). To właśnie te elementy powiązane ze sobą, spletają się w sieć (najczęściej) rozpiętą, rozciągniętą w kilku miejscach w transnarodowej przestrzeni.

Sądzę, że transnarodowa koncepcja (perspektywa, paradygmat – bez względu na nazwę, którą proponują uczeni i co do której nie są zgodni)

---

cją za pracą” (2001, s. 607). Steven Vertovec proponuje proste rozumienie transnarodowości jako: „złożone interakcje i więzi łączące ludzi i instytucje ponad wyznaczonymi granicami państw” (1999, s. 447). Nieco dalej pokazuje, że te „składowe” świata społecznego mogą być przedmiotami i obszarami badań (Vertovec 1999, s. 448–450).

„przybliża” i „skraca” odległość pomiędzy geograficznymi miejscami, ale również proponuje ramy teoretycznych i metodologicznych rozważań w obszarze współczesnych procesów migracyjnych. Ponadto wskazuje kategorie interpretowania i możliwości ich wykorzystania np. w poradnictwie do identyfikowania podmiotów, procesów, praktyk i działań poradniczych.

Ponadto do wyróżnienia owych podmiotów, praktyk, działań i procesów poradniczych⁷ w społeczności polskich emigrantów III fali uprawomocnia mnie refleksja, proponowana przez Alicję Kargulową i Magdalенę Piorunek. Pierwsza z uczonych pokazuje, że poradnictwo jest działaniem społecznym, w którym należy zwrócić uwagę na: „elementy czy aspekty działania społecznego, takie jak: podmiot działania, przedmiot działania, środki, czyli narzędzia działania, metoda działania i jego ostateczny wynik” (Kargulowa 2004, s. 38). Jej zdaniem niewielu badaczy podejmuje się wyodrębnienia tych elementów, gdyż: „precyzyjne wyróżnienie tych aspektów poradnictwa jako działania społecznego jest dość skomplikowane” (ibidem, s. 38)⁸.

---

⁷ Na gruncie polskim podejmowane są próby identyfikowania praktyk, działań, procesów poradniczych w wymiarze międzynarodowym, np. Paweł Kaczmarczyk i Joanna Tyrowicz (2008) wskazują i identyfikują obecność, zadania i rolę poradnictwa społecznego. Ich zdaniem, wymiar instytucjonalny, formalny tego rodzaju poradnictwa może być adresowany do polskich migrantów, powracających z zagranicy do kraju ojczystego, ale również tych przebywających na emigracji. Dla jednostek, doświadczających trudności, barier w sytuacji zmiany kulturowej, powinno być zapewnione wsparcie pozwalające na odnalezienie się w nowym miejscu, w nowych warunkach. Joanna Kozielska (2014a, 2014b) pisze o migracyjnym transnarodowym wsparciu społecznym, które inicjują, tworzą i później z niego korzystają polscy emigranci. Autorka pokazuje, że młodzi polscy postakcesyjni emigranci zarobkowi powinni być adresatami poradnictwa i wsparcia społecznego (Kozielska 2014a, 2014b). O wsparciu ze strony migracyjnych sieci społecznych pisze Magda Kalkowska (2015). Wyróżnia formy pomocy i wsparcia identyfikowane w fazie adaptacji kulturowo-społecznej polskich emigrantów do życia i pracy w Niemczech. Jej zdaniem, na kondycję, jakość i strukturę sieci wpływają środki, jakimi dysponuje sieć (np. wiedza, doświadczenie, zasoby materialne), ale także potrzeby emigrantów, przynależących do sieci. Sieć jest, przede wszystkim, źródłem wszelkich kontaktów, np. przy poszukiwaniu przez emigrantów pracy i mieszkania (Kalkowska 2015, s. 296). Transnarodowe poradnictwo zawodowe to kolejny obszar procesów, działań, praktyk poradniczych (jednak, przede wszystkim, instytucjonalnych, formalnych). Jego celem jest pomoc ludziom w konstruowaniu karier i dróg zawodowych, przebiegających w wymiarze międzynarodowym i wielokulturowym (Bańka, Ertelt 2005; Piorunek, Skowrońska 2010).

⁸ Nadmienię, że dokonując identyfikacji, a później opisu podmiotów, praktyk, działań i procesów poradniczych zwracałam uwagę nie tylko na ich obecność, ale również ich rolę, „zawartość”, głębię, intensywność, uwarunkowania inicjowania, okoliczności podtrzymywania, kontekst wygaszania i unikania.

Z kolei u Magdaleny Piorunek odnalazłam wyjaśnienie „powszechności” obecności poradnictwa w życiu jednostek przebywających w różnych przestrzeniach (tutaj polskich emigrantów w transnarodowej sieci). Według niej:

coraz częściej człowiek, realizując spektrum swoich potrzeb, zarówno potrzeby egzystencji, prokreacji i rozwoju, funkcjonalne, jak i społeczne czy psychiczne, aktywnie poszukuje lub staje się reaktywnym odbiorcą sugestii, porad, wskazówek, informacji... Staje się zatem mniej lub bardziej świadomym odbiorcą usług pomocowych i poradniczych wszelkiego typu, realizowanych w niezwykle zróżnicowany sposób (Piorunek 2011, s. 9).

Szczególnie w centrum moich zainteresowań badawczych znajdował się obszar poradnictwa związany z codziennym życiem jednostek. Został on wyróżniony i opisany przez Elżbietę Siarkiewicz. Uczona proponuje, aby: „rozumieć poradnictwo jako działanie społeczne, także osadzone w codzienności” (Siarkiewicz 2010, s. 176). Również Bożena Wojtasik identyfikuje ten rodzaj poradnictwa, gdyż: „codziennie odbywają się rozmowy, w których możemy być doradcami, aby za chwilę stać się osobami radzącymi się. Poradnictwo bowiem uprawiane jest nie tylko przez doradców profesjonalnych, którzy mają formalne wykształcenie, ale także przez nieprofesjonalistów podejmujących się doradzania innym” (Wojtasik 2011, s. 110). Podobnie Magdalena Piorunek wskazuje na obecność tak postrzeganego i definowanego poradnictwa: „wielu [bowiem – A. S.] z nas potrzebuje niezwykle zróżnicowanego, zindywidualizowanego wsparcia i pomocy (nawet jeśli nie uświadamia sobie tego faktu), wielu z nas także ją świadczy – jedni w relacjach profesjonalnych, inni w kontaktach przygodnych, doraźnie, wobec często przypadkowo spotkanych ludzi” (Piorunek 2015, s. 10).

Słowa paradoznowczyń odbieram jako inspirujące i przede wszystkim legitymizujące mnie do poszukiwania i identyfikowania podmiotów, praktyk, procesów i działań poradniczych, obecnych w codzienności emigracyjnej⁹, doświadczanej i przeżywanej przez polskich emigrantów III fali.

---

⁹ Chciałabym zaznaczyć, że w swoich badaniach nie pomijam identyfikacji instytucjonalnego i formalnego poradnictwa obecnego w transnarodowej przestrzeni. O nim również opowiadali polscy emigranci. Ośrodki, placówki, organizacje, stowarzyszenia są istotnymi węzłami i ogniwami transnarodowych sieci poradniczych, ale ich obecność, zakres działań był przedstawiany przez Polaków jako peryferyjny, mało znaczący i drugoplanowy. W ich narracjach ważne miejsce zajmowały działania, podmioty, procesy, które przyporządkowuję do poradnictwa przesłoniętego, przyćmionego i zamglonego, obecnego w (transnarodowej) codzienności polskich emigrantów.

Również i one stały się podstawą do skonstruowania autorskiej typologii transnarodowych sieci poradniczych, którą przedstawiam poniżej.

Typologia transnarodowych sieci poradniczych

Jak już wspominałam, wyróżnienie typów transnarodowych sieci poradniczych¹⁰ poprzedzała analiza semantyczna, kodowanie, identyfikowanie, oznaczanie i interpretowanie podmiotów, praktyk, działań i procesów poradniczych, szczególnie tych związanych z siecią codziennością życia radzącego się (polskiego emigranta) i doradcy (najczęściej również polskiego emigranta).

Proponuję dwa podziały sieci. Pierwszy z nich dotyczy przestrzennego umocowania sieci. Uważam, że każdy z przedstawionych poniżej typów sieci może usytuować się w różnych płaszczyznach (np. pionowej, poziomej, trójwymiarowej), przyjmując dla siebie najbardziej odpowiednią pozycję, rozstaw i rozłożenie. O tym procesie decyduje wiele czynników (m.in. ilość i jakość podmiotów, działań i praktyk poradniczych, mechanizmy konfigurowania struktury sieci zmierzające do utrzymania ciągłości i życia (w) sieci, procesy poradnicze (choć nie tylko, również inne społeczne, ekonomiczne i polityczne) zachodzące w sieci i powodujące jej transformację, dyslokację i polaryzację.

Drugi podział sieci zaproponowałam, biorąc pod uwagę strukturę i kształt sieci. Jako pierwszą opiszę sieć kulistą. W swojej budowie ma wyraźnie zaznaczone i z łatwością identyfikowalne węzły, supły i niciowe połączenia. Tworzona jest przez oddzielne grupy, roje, kohorty emigrantów, zlokalizowane w obrębie jednej fali. Zauważyłam, że Polacy tworzą w niej samowystarczalne struktury (małe, nieformalne grupy). Cechuje je niezależność i odrębność. Procesy poradnicze, zachodzące w takiej sieci, „odbywają się” w zamkniętym systemie i opierają się na zasadach wymiany, transakcji, w oparciu o kołowy obieg wzajemnego udzielania sobie wsparcia – w myśl zasady „ja tobie teraz, a ty mi później”. Na przynależność do sieci należy sobie zasłużyć, „świadcząc” poradniczą pomoc¹¹, a nagrodą w przyszłości może

---

¹⁰ W poszukiwaniu nazw tych sieci korzystałam z obserwacji i analizy sieci tkanych przez pajaków w przyrodzie. Zapoznałam się również z literaturą z zakresu arachnologii (nauka o pajakach). Por.: Żabka 2013; Przybyłowicz 2009; Bellmann 2000; Vollrath 1992; Dawkins 1998.

¹¹ W artykule stosuję zamiennie: praktyka pomocowa = praktyka poradnicza, działania poradnicze = działanie pomocowe, radzący się (poszukujący poradniczej pomocy, wspar-

być jej zwrotne otrzymanie. Udzielane rad w tej sieci, szczególnie w nieformalnych sytuacjach codzienności emigracyjnej, nazywam warunkowymi, transakcyjnymi i wymiennymi.

Uważam, że pomoc poradnicza, obecna w sieci kulistej, służy podtrzymaniu życia w sieci. Wsparcie w tych sieciach jest zorientowane indywidualnie na potrzeby radzącego się, gdzie jednak celem działań nie jest dobro jednostki, ale interes grupy. Jej członkowie wzajemnie siebie dyscyplinują, pokazują zakres dostępnej pomocy, informują o sieciowych ograniczeniach, a także zasadach „wymiany” poradniczego wsparcia.

Z kolei sieć poplątana nie posiada określonego kształtu. Brakuje w niej wyraźnie wyodrębnionych węzłów, od których wychodzą nici, połączenia. W sieci panuje chaos, anarchia, rozproszona odpowiedzialność, walka o władzę, przywileje. Sieć ta jest najbardziej dynamiczna ze wszystkich wyróżnionych. Jej nieforemna struktura jest wynikiem celowego zapętlenia i zamiatwania, ale także może być jednym z pośrednich etapów wyłaniania się ostatecznego kształtu sieci.

W sieci tej nie ma liderów, osób ważnych, znaczących, regulujących jej funkcjonowanie, zapewniających stabilną strukturę. Każdy jest właścicielem sieci. Jednostki nie są w stanie zidentyfikować powiązań pomiędzy pojedynczymi podmiotami, sytuacjami, wydarzeniami, np. Kto wprowadza „nowego” emigranta do sieci? Skąd on pochodzi? Jaka jest jego historia emigracyjna? Co on potrafi? Do tej sieci trafiają najmniej zaradni i najsłabiej przygotowani radzący się. Ślepo, czasami naiwnie wierzą nieformalnemu doradcy – emigrantowi. Z kolei ten oferuje bezinteresowną pomoc w zakresie „wyjścia” z izolacji, porzucenia alienacji, uzyskania gwarancji bezpieczeństwa i zaspokojenia potrzeby kontaktu z rodakami. Jednostki te potrafią

---

cia), doradca (oferujący poradniczą pomoc, wsparcie). Uzasadnienie tego zabiegu odnajduję u Magdaleny Piorunek (2010, 2011, 2015). Zdaniem badaczki, nie należy ostro stawiać granic tych pojęć, gdyż ich jednoznaczne i arbitralne rozgraniczenie jest trudne do realizacji. Uczona proponuje, aby: „na poziomie rozważań wprowadzających nie definiować arbitralnie i nie zakreślać ścisłych granic poszczególnych rodzajów działań identyfikowanych w praktyce społecznej jako pomocowe, bowiem dyskurs teoretyczny w tym względzie daleki jest od kompletnego, traktuję go jako otwarty, wywołany i stale uzupełniany” (Piorunek 2011, s. 10). Już w swojej poprzedniej publikacji zgłasza podobny postulat: „Kategorie »pomoc«, »wsparcie społeczne«, »poradnictwo« to dziś nie tylko przedmiot teoretycznych analiz, kategorie pojęciowe o znacznym potencjale deskryptywnym i eksplanacyjnym w odniesieniu do zjawisk społecznej rzeczywistości, to nade wszystko niemal powszechnie przywoływane określenia pożądaných stanów rzeczy w coraz liczniejszych sytuacjach bezradności, niemożności, frustracji, przeciążenia, zagrożenia, stresu dnia codziennego czy wreszcie realizacji zadań rozwojowych i wymagań współczesności w biegu życia człowieka” (Piorunek 2010, s. 10).

„zmyślić” fakty, dorobić sobie nową biografię np. profesjonalnego doradcy. Podejmowane przez niego czynności mogą zmierzać do utrzymania niebezpiecznego charakteru sieci, co deklarowali w rozmowie ze mną niektórzy nieformalni doradcy: Kto mnie tutaj zna? Mogę być, kim chcę? Nikt nie sprawdzi, kim jestem? A kto ma tutaj wiedzieć, co ja robiłam(em) w przeszłości?¹²

Praktykę poradniczą w tej bezkształtnej sieci określam jako rwaną, szarpaną, ambiwalentną, zawłaszczaną, zdobywaną przemocą i nieuczciwym postępowaniem. Dostępne poradnicze wsparcie w tej sieci można zachłannie zabrać, zagarnąć, wywalczyć, zgromadzić „na zapas”. Przy tak niskiej kontroli społecznej nie ponosi się żadnych konsekwencji podstępnych i dwulicowych działań. Sieci te mogą być atrakcyjne, szczególnie dla osób samotnych, poszukujących jakichkolwiek kontaktów społecznych, łączą ludzi, którzy mają podobne oczekiwania, cele emigracyjne, a chaotyczną strukturę niestety traktują jako obszar nieograniczonych możliwości, również tych zmierzających do instrumentalnego wykorzystania radzącego się¹³.

Innym typem również niebezpiecznej, pochłaniającej sieci, jest sieć lejkwata (kominowa). Jej górna część jest poszerzona, a dolna ulega stopniowemu zwężaniu się. Sieć ta wabi, uwodzi, przyciąga swoją pozorną trwałością i stabilnością. Jej część szczytowa przypomina kształtem sieć kolistą, którą jednak nie charakteryzuje uporządkowanie, transparentność działań poradniczych, poszanowanie godności i autonomii każdego radzącego się, kooperacja i współpraca w zakresie udzielonego wsparcia.

Życie w sieci kominowej reguluje hierarchiczny porządek władzy. Węzły tej sieci, gęsto rozłożone na górze, decydują o życiu innych, „mieszkających” w głębi komina. W strukturze tej obowiązuje prawo „feudalne” i bezwzględne posłuszeństwo. „Wpadający” w sieć, zagubiony radzący się emigrant, żebzący o relacje, poczucie stabilności, często już oszukany, porzucony, podąża „na ślepo”, jak ćma wabiona do światła osadzonym na zewnętrznej „pokazowej” fasadzie sieci kominowej.

W sieci tej nieformalne pseudo-poradnicze działania są ukierunkowane na jeden cel: wykorzystanie drugiego człowieka, żerowanie na jego naiw-

¹² Fragmenty wywiadów biograficznych i rozmów zostały wprowadzone z zachowaniem autentycznego brzmienia treści wypowiedzi polskich emigrantów (bez korekty stylistycznej). Rozmowy rejestrowałam w domach emigrantów, w kawiarni, jak i w Klubie Polskim, gdzie zwyczajowo odbywały się dyskusje, spotkania przy kawie, herbacie, piwie.

¹³ O niebezpieczeństwach poradnictwa pisał Józef Kargul (2004). Uczony pokazywał, że sytuacja i proces poradniczy może być obszarem, w którym następuje: kształtowanie się i utrwalanie postawy bierności społecznej radzącego się, przebudowa jego systemu wartości, prowadzenie przez doradcę psychoterapii i manipulacji, a także poszerzanie się nieadekwatnego zachowania osób radzących się pod wpływem wadliwej porady.

ności, zagubieniu i samotności doświadczanej we floatingu (zawieszenie). W tym środowisku proces poradniczy nie ma charakteru wymiany, nawet tej bardzo instrumentalnej: „coś za coś”, „ty mi teraz pomożesz, a ja Tobie również”, „ja ci pomogę, ale za coś”. Sieć ta ma zniewolić, zaszcześcić radzącemu się mentalność niewolnika, któremu stale pokazuje się, jak wiele otrzymał, i w jak dobrej, komfortowej sytuacji się znajduje, mając nad sobą chroniące „skrzydła” kominowej społeczności „doradców”.

Bardzo podobny kształt posiada sieć rurkowa, która jednak nie kończy się zamkniętym dnem. Mobilny emigrant radzący się wchodzi do „pułapki”. Nie wie, że struktura, w której się znajduje, jest połączona z innym elementem. Eksplorując sieć, jednostka nie jest świadoma, że krąży po labiryncie. Przemieszczając się w nim, zostaje „złapana” przez swojego sprawcę (pseudodoradcę) i przetransportowana w głąb kryjówek, w której ma miejsce stopniowa „indoktrynacja” i „wyniszczanie” złowionego celu.

Praktykę poradniczą w tej sieci określam jako wysoce manipulacyjną, nieuczciwą, zaborczą, a jej celem jest zmanipulowanie jednostki, złowienie jak największej liczby „sług” i „zakładników”. W tej sieci pomoc poradnicza ma wymiar nieetyczny i wysoce przemocowy. Sieciowe powiązania stanowią zagrożenie, a nieformalne obszary poradnicze są niebezpieczną, anarchiczną, pozbawioną kontroli sferą interakcji pomiędzy potrzebującym rady i ją oferującym.

Przeciwny kształt do sieci rurkowej posiada sieć kopułowa. Ta ostatnia przypomina odwrócony lej, w którym łowi się radzących w sytuacji wspina się po szczeblach drabiny emigracyjnej i poszukiwania swojego miejsca w transnarodowej sieci. W ten sposób nowo przybyli Polacy są użyteczni dla sieci już istniejących np. skonstruowanych przez starszą emigrację. W sieci tej obowiązuje wysoka selekcja. Przynależność do niej jest określana na podstawie statusu i „wiana” wnoszonego do sieci (np. posiadany kapitał kulturowy i społeczny, cenne umiejętności, odpowiedni charakter i zachowanie emigranta). Pomoc poradnicza udzielana w tej sieci jest bardzo wyspecjalizowana, konkretna, fachowa, zapewniająca szybkie i profesjonalne rozwiązanie problemów, jednak jest przede wszystkim świadczona w nieformalnych sieciach tworzonych przez decydentów i pionierów środowisk emigracyjnych. Opieką poradniczą objęci są tylko ci, którzy nie zawiodą zaufania, odwdzięczą się, nie oszpecą wizerunku grupy, „zachowają się” poprawnie, „nie zdradzą”, podtrzymają i zapewnią „dobre imię” Polski, są „prawdziwymi” Polakami, mają wysoką kulturę osobistą, prowadzą odpowiedni („polski”) styl życia.

Uważam, że praktyki poradnicze w tej sieci, są najbardziej zbliżone do profesjonalnej pomocy poradniczej, w której obowiązują transparentne i uczciwe zasady udzielanego wsparcia. Wadą tej sieci jest jej elitarność, zamknięcie na potrzeby innych, którzy z powodu niższego statusu społecznego, mniejszego kapitału społecznego nie mogą do niej przynależeć. Podlegają wykluczeniu i trafiają do sieci manipulacyjnych. Chociaż z moich obserwacji wynika, że wielu Polaków z sieci pionierskich (głównie złożonych z członków I i II fali) anagażuje się, inicjuje działania poradnicze dla rodaków znajdujących się w bardzo trudnej sytuacji (np. są animatorami różnych formalnych, pozaformalnych i nieformalnych aktywności poradniczych; udzielają bezpłatnych porad prawnych, finansowych, zawodowych itd.), to jednak jest to pomoc warunkowa, wysoce selektywna, dla wybranych beneficjentów.

Podobny kształt do sieci kopułowej, jednak o znacznie pojemniejszej strukturze, posiada sieć namiotowa. Przyrównuję ją do płachty rozciągniętej pomiędzy kilkoma punktami, zaczepionymi w transnarodowej przestrzeni. Sieć ta posiada nieregularne zakończenia, a swoim wyglądem przypomina rozłożony namiot lub zarzuconą sieć rybacką.

Ten rodzaj sieci emigranckiej utworzony jest przez wzajemnie ze sobą połączone formalne, pozaformalne i nieformalne stowarzyszenia, instytucje, układy, grupy, węzły, przede wszystkim o zasięgu globalnym¹⁴. Sieć tę traktuję jako nadrzędną w stosunku do innych, obecnych w transnarodowej przestrzeni. W tej pierwszorzędowej, prymarnej strukturze tworzona jest polityka migracyjna, ustanawiane prawo migracyjne, podejmowane są decyzje o kierunkach przepływu kapitału finansowego (np. w celu dofinansowania otwarcia szkół dla emigrantów). Podmioty tej sieci współdecydują również o zakresie działań poradniczych, przeznaczonych dla osób znajdujących się w sytuacji zmiany kulturowej. Zadaniem tych sieci jest wspieranie, powoływanie, ale także kontrolowanie, zarządzanie, wygaszanie podmiotów, które są instrumentami agend rządowych i unijnych, służących wzmocnieniu lub hamowaniu aktywności poradniczych wspierających emigrantów w ukorzenianiu się w kulturze przyjmującej. Niestety, regulacje, decyzje, rozwiązania o charakterze włączającym, integracyjnym proponowane na szczeblu międzynarodowym, regionalnym i lokalnym są często inicjowane, a później podtrzymywane, o ile przynoszą zyski dla gospodarki kraju przyjmującego emigrantów.

---

¹⁴ Nie dokonywałam szczegółowego opisu działań na tym poziomie, gdyż w moim przekonaniu zagadnienia te wymagają innych rozwiązań metodologicznych. Również jako pedagog, uznający swoje ograniczenia, zdecydowałam się nie podejmować refleksji, którą rzetelniej mogą przeprowadzić politolodzy.

„Treścią” tej sieci są dyrektywy, wygenerowane na podstawie obowiązujących, zatwierdzonych legislacyjnie ustaw, rozporządzeń. Ich zapisy nie tylko określają zakres działań formalnych instytucji poradniczych, skierowanych do emigrantów, ale przede wszystkim decydują o ich istnieniu lub zamknięciu. Niektórzy z liderów społeczności polonijnych mają wpływ na praktyczną realizację treści tych dokumentów w środowiskach emigranckich. Informują o ograniczeniach, jak i skutkach podejmowanych lub zaniechanych np. rządowych decyzji. Występują w imieniu tych emigrantów, którzy swoich potrzeb wobec tego audytorium nie mogą i nie potrafią wyartykułować.

Zakończenie

Transnarodowe sieci poradnicze polskich emigrantów cechuje wysokie zróżnicowanie i niejednorodność. Choć dopracowuję się ich typologii (por. Słowik 2016a), to jednak uważam, że kształt sieci można przyrównać do ram malowanego obrazu lub do stalowej konstrukcji budynku. Te pierwsze wymagają wypełnienia kolorami, te drugie zaś materiałami budowlanymi. Sieci poradnicze Polaków „wysycone” są ludźmi (doradcami i radzącymi się), interakcjami, relacjami, procesami społecznymi (również tymi poradniczymi), jak i podmiotami (formalnymi, pozaformalnymi i nieformalnymi) oferującymi poradnicze wsparcie.

Ponadto transnarodowe sieci poradnicze tworzone przez Polaków z trudem poddają się klasyfikacji i wymykają się wszelkim uogólnieniom. Cechuje je wysoki indywidualizm (por. Słowik 2016b). Z dużą ostrożnością podchodzę do zakleszczania emigrantów polskich w kategorie (choć sama je wyodrębniam). Dla mnie każda indywidualna sieć stworzona lub przyjmowana przez emigranta za własną, wymaga nie tylko odrębnej analizy i uwagi, ale podważa generalizacje, których się dopracowuję. Sieci te wymykają się uogólnieniom, są trudne do „zatrzymania”, cechuje je krótkotrwałość, tymczasowość i szybki rozpad.

Podjętą identyfikację transnarodowych sieci poradniczych, nie traktuję jako działanie jednorazowe, ale bardziej jako proces rozciągnięty w czasie. O „materii”, fizjologii i morfologii sieci decydują wybory, działania i zmiany podejmowane przez rodaków. Ich skutkiem jest modyfikacja transnarodowego obszaru poradniczego wsparcia. Nie można również pominąć wpływu zmian politycznych, ekonomicznych i gospodarczych np. aktualnie dyskutowane i przedstawiane konsekwencje Brexit-u dla polskich emigrantów, co

już prowadzi do modyfikacji poradniczych sieci. Uważam, że warto jest przyglądać się tym konfiguracjom, co w dalszych pracach badawczych zamierzam czynić.

Bibliografia

- Bańka A., Ertelt B. J. (red.) (2005), *Transnacionalne poradnictwo zawodowe – modułowy program podyplomowego kształcenia doradców zawodowych w zakresie euro-doradztwa*, Ministerstwo Gospodarki i Pracy, Warszawa.
- Bellmann H. (2000), *Pająki. Najważniejsze gatunki krajowe*, tłum. H. Garbarczyk, Wydawnictwo Multico, Warszawa.
- Caglar A. (2001), *Constraining metaphors and the transnationalization of spaces in Berlin*, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, nr 24, s. 601–633.
- Castles S. (2000), *Ethnicity and globalization*, SAGE, New York–London.
- Dawkins R. (1998), *Wspinaczka na szczyt nieprawdopodobieństwa*, tłum. M. Pawlička-Yamazaki, Wydawnictwo Prószyński i S-ka, Warszawa.
- Faist T. (2000), *The volume and dynamics of international migration and transnational social spaces*, Oxford University Press, Oxford.
- Faist T. (2003), *Amalgamating newcomers, national minority and diaspora: Integration(s) of immigrants from Poland in Germany*, [w:] Sackmann R., Peters B., Faist T., (red.), *Identity and integration: Migrants in Western Europe*, Aldershot, UK: Ashgate, s. 205–234.
- Faist T. (2008), *Migrants as transnational development agents: an inquiry into newest round of the migration-development nexus*, „Population, Space and Place”, nr 1, s. 21–42.
- Faist T. (2010), *Towards transnational studies: World theories, transnationalisation and changing institutions*, „Journal of Ethnic and Migration Studies”, nr 36(10), s. 1665–87.
- Kaczmarczyk P., Tyrowicz J. (red.) (2008), *Współczesne procesy migracyjne w Polsce, a aktywność organizacji pozarządowych w obszarach powiązanych z rynkiem pracy*, Fundacja Inicjatyw Społeczno-Ekonomicznych: Warszawa.
- Kalkowska M. (2015), *Formy pomocy i wsparcia w fazie adaptacji kulturowo-społecznej polskich emigrantów do życia i pracy w Niemczech*, [w:] Piorunek M. (red.), *Dymensje poradnictwa i wsparcia społecznego w perspektywie interdyscyplinarnej*, Wydawnictwo UAM, Poznań, s. 291–303.
- Kargul J. (2004), *Kilka uwag o niebezpieczeństwach poradnictwa*, [w:] Siarkiewicz E. (red.), *Niejednoznaczność poradnictwa*, Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra, s. 49–54.
- Kargulowa A. (2004), *O teorii i praktyce poradnictwa*, Wydawnictwo PWN, Warszawa.
- Kozielska J. (2014a), *Poakcesyjne migracje zarobkowe. Kontekst teoretyczno-empiryczny. Wsparcie społeczne*, Wydawnictwo UAM, Poznań.

- Kozielska, J. (2014b), *Młodzi polscy postakcesyjni emigranci zarobkowi jako adresaci poradnictwa i wsparcia społecznego*, [w:] Jędrzejko M., Malinowski J. A. (red.), *Młode pokolenie w zderzeniu cywilizacyjnym. Studia – badania – praktyka*, W.E. „Akapit”, Toruń, s. 371–389.
- Perks R., Thomson A., (2006), *The oral history reader*, Routledge, London.
- Piorunek M. (red.) (2010), *Pomoc-wsparcie społeczne-poradnictwo. Od teorii do praktyki*. Wydawnictwo UAM, Poznań.
- Piorunek M. (red.) (2011), *Poradnictwo. Kolejne przybliżenia*, Wydawnictwo UAM, Poznań.
- Piorunek M. (red.) (2015), *Dymensje poradnictwa i wsparcia społecznego w perspektywie interdyscyplinarnej*, Wydawnictwo UAM, Poznań.
- Piorunek M., Skowrońska J. (2010), *Doradztwo zawodowe wobec transnacionalizacji kariery*, [w:] Duda W., Wieczorek G., Kukła D. (red.) *Tendencje i wyzwania poradnictwa zawodowego*, Wydawnictwo im. Stanisława Podobińskiego Akademii im. Jana Długosza, Częstochowa, s. 43–55.
- Przybyłowicz Ł. (2009), *Atlas pajków*, Wydawnictwo Pascal, Bielsko-Biała.
- Siarkiewicz E. (2010), *Przesłonięte obszary poradnictwa. Realia – iluzje – ambiwalencje*, Wydawnictwo Uniwersytetu Zielonogórskiego, Zielona Góra.
- Słowik A. (2013), *Trzy fale powojennej emigracji. O doświadczeniach biograficznych polskich emigrantów z Newcastle Upon Tyne*, Oficyna Wydawnicza Impuls, Kraków.
- Słowik A. (2016a), *Transnarodowe sieci poradnicze polskich emigrantów*, Wydawnictwo Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław.
- Słowik A. (2016b), *Doświadczenie w konstruowaniu i uruchamianiu poradniczych praktyk. W przestrzeni polskich emigrantów*, [w:] Siarkiewicz E., Wojtasik B. (red.), *Uczenie się, doświadczanie, immersja. Poradnictwo zaangażowane*, Wydawnictwo Dolnośląskiej Szkoły Wyższej, Wrocław, s. 236–273.
- Soanes C. (red.) (2003), *Oxford dictionary of English*, Oxford University Press, Oxford.
- Thomson P. (2000), *The voice of the past*, Oxford UP, Oxford.
- Vertovec S., *Conceiving and researching transnationalism*, „Ethnic and Racial Studies” 1999, nr 22, s. 447–462.
- Vertovec S. (2012), *Transnarodowość*, tłum. I. Kołbon, Wydawnictwo UJ, Kraków.
- Vollrath F., *Pajęczne sieci i jedwabie*, „Świat nauki” 1992, nr 5, s. 60–67.
- Wojtasik B. (2011), *Podstawy poradnictwa kariery. Poradnik dla nauczycieli*, Wydawnictwo KOWEziU, Warszawa.
- Żabka M.M. (2013), *Pajęczy świat*, Wydawnictwo Muzeum i Instytut Zoologii PAN, Warszawa.